

Naskýtá se znovu šance pro individuální rozvoj člověka a jeho hodnot

Vystudovala klasickou filozofii a německou filologii, pracovala v řadě odvětví, četné zkušenosti má i z působení ve státní správě. Nyní se věnuje digitální ekonomice a kulturním a kreativním průmyslům. Jak nahlíží na výzvy vyplývající z náročných technologií a umělé inteligence či z touhy lidí po větší autenticitě jejich životů? Od čeho se odvíjí naše identita? A obstojíme v tom všem jako nezaměnitelné a kreativní osobnosti?

Jiří Chum

Kde se vzaly kulturní a kreativní průmysly?

Koncept propojení umění, kultury a podnikání je tady od starověku, jen ten pojem je soudobý. Dnes se odkazujeme na to, co se stalo před více než sto lety, když tady (ukazuje z okna) začalo vznikat z podnětu Hospodářské komory Uměleckoprůmyslové museum, Rudolfinum, Vysoká škola uměleckoprůmyslová. Tohle náměstí je vizí kulturních a kreativních průmyslů oné doby. Celá pointa je: kultivovat a zvyšovat estetiku a vysokou přídannou hodnotu tehdy v době průmyslové revoluce a teď v době digitální revoluce. Vlastně znovu obnovujeme myšlenku, že bychom měli umět podporovat a také prodávat estetickou uměleckou kvalitu ve spojení s kvalitou řemeslnou nebo technologickou.

Lze vysvětlovat vlivným osobám, že je třeba podporovat projekty, jejichž význam přesahuje dnešní dobu?

V době zlatého věku zdejšího mecenášství na konci 19. století existoval „tlak elit“ na to, aby se obecně podporovaly sofistikovanější dlouhodobější věci. Téměř všechna velká muzea byla iniciována elitami, například šlechtou, nikoli veřejnou mocí, kvůli vzdělávání, vlastenectví, kultivaci vkusu či podpoře exportu. Podívejte se, co výjimečného se tehdy třeba jen v okolí tohoto domu v centru Prahy postavilo za podpory Hospodářské komory, města, císaře a podnikatelských svazů. Považuji to za výzvu pro současnost. Co obdobného postavíme my? Jaký bude odkaz této doby? Tím by se měli naši miliardáři zabývat. Něčím

velkým, hodnotným, estetickým, kultivovaným. Jako fatální selhání všech elit mi navíc přijde, že nevyvíjejí tlak na konstrukci státního rozpočtu, aby v něm prostředky pro Ministerstvo kultury nebyly zcela marginální.

Jak v této zemi vytvářet pozitivní příklady?

Stačí, když o nich budeme mluvit. Mám za sebou kolečko čtrnácti regionálních workshopů, kde ukazují pozitivní příklady. Nenašla jsem jedinou štěpínku závisti, když jsem hrdě prezentovala, že si BBC objednala u české herní vývojářské firmy Amanita Design speciální program pro vzdělávání britských dětí. Fantastický úspěch! Nebo když mluvím o tom, že Josef Fidler, podnikatel roku Pardubického kraje, vzal ze skanzenu technologii na výrobu látky z kruhové příze, která se jmenuje žinylka a udělal z ní pojem. Od prosince 2018 je žinylka zapsána na seznamu nemateriálního kulturního dědictví České republiky a Josef Fidler je jediný v Evropě, kdo ji ručně tká. Spolupracuje také s návrhářkou Beatou Rajskou, plánuje velkolepý návrat žinylky do Francie, kde kdysi tato technologie příze vznikla, a vytvořil třeba také šálu pro britskou královnu, protože se do Anglie žinylka od hlineckých tkalců kdysi hodně vyvážela. Můžu vyjmenovat sto obdivuhodných příkladů, jak komunita dovede podpořit dobrou praxi. Myslím, že je důležité o tom mluvit a radovat se, radost se potom šíří jako pozitivní virus.

Naplňují Češi svůj potenciál? Máme vyšší cenu než si zpravidla myslíme?

Velmi se podceňujeme. V této zemi se nám nedostává potřebné osvěty a oslavy toho, co je skvělé. Stále se

utápíme v hodnoceních, co je špatné nebo horší, že jsme v něčem nedostačteční. Každý den však potkávám fantastické lidi, úspěšné podniky vyrostlé v minimalistických podmínkách. Naši vývojáři počítačových her jsou světová špička. Navíc původní česká hudba, která hry doprovází, povzbudila mladé lidi ke computerovému komponování. Hudba k nim sestoupila z akademických výšin, zjistili, že co se dříve zdálo být nereálné, je nyní možné. Všichni hledají vzory, cesty k nim vyvolávají rozsáhlé aktivity. Globální uvažování je v nově vznikajících odvětvích rozhodující, bez napojení na mezinárodní standardy a sítě je zdejší trh příliš malý.

Rozlišuje se ještě země původu, sídlo značky neboli brandu?

Probíhá soustředěná snaha o definici identity na regionální i národní úrovni. Ve světové konkurenci se sebelepší drobné subjekty, ať už podnikatelské, či veřejné, ztratí. Rozvíjení brandů je dlouhodobě funkční a unese dynamiku jednotek, které tvoří jejich součásti. Průmysl má zájem budovat brand České republiky, podniky potřebují rozvíjet povědomí o své značce, aby mohly lépe pronikat na zahraniční trhy a nabízet výrobky s vyšší přídannou hodnotou. Na Liberecku nyní například budují značku regionu Crystal Valley (Křišťálové údolí). Sdruží se pod ni firmy, sídla, muzea i školy.

Stále se však dohadujeme o zpřesnění základní značky, již je název státu.

Ta debata probíhá desítky let, odráží se v ní i stav podnikání. Stát není jen státní správa. Ten pojem vyjadřuje přesněji souhrn mnoha komponent: ještě tedy byznys, neziskovky, města, obce. Každý z těch prvků musí převzít svůj díl odpovědnosti. Když firmy kritizují, že to či ono ve státě nefunguje, je to z velké části i jejich problém. Mají se dohodnout na dlouhodobější perspektivě a systematicky ji prosazovat vůči úřadům, které jsou většinou otevřené podnětům. Státní správa nemů-

že vědět, co zrovna chtějí. Jak to má vědět?

V čem spočívá naše identita? Je třeba ji nově formulovat?

Národovecká vlna, která vytvořila iluzi, že identita je spojená s jazykem, byla dobově podmíněná. Jestli se někdy toto území dobralo úspěšnosti, podstatnou roli v tom měl česko-německo-židovský fenomén. Přejde mi, že

se sami střílíme do nohy, když se snažíme odervat si ty části organismu, které „jakoby“ nejsou jazykově české. Děje se to i nyní. Sama pocházím z regionu, kde tvořili čtyřicet procent obyvatel Němci a cítili se občany českých zemí. Takže, když se nevypořádáme s tím, že jazyk není primárně naší definicí, že naši identitu vytvářela delší historie, která je i německá, či dokonce chorvatská, tak se nesmírně ochuzujeme.

První republika si nedokázala uspokojivě poradit s pestrým národnostním složením, ovšem na racionální úvahy o jejím základu se jí nedostalo času k odstupu a nadhledu.

V extrémních situacích, kdy doba je „náročná“, se lze velmi těžko věnovat tak citlivým věcem, jako je soužití různých národů. Zvláště v situaci, kdy jeden z těch „národů“ nás napadá. Samozřejmě došlo k obrovskému poškození po staletí utvářené provázanosti. Nemůžeme se však vracet k dědictvím doby, která byla extrémní. Máme navazovat na období, kdy pestré mozaice národů a národností bylo společně dobře a kdy jejich soužití přinášelo výsledky. Nejde přece o to zahánět do ústraní český jazyk. Naopak, vždy jej obohacovalo vše, co bylo součástí zdejší identity. Hlavní osobnosti národního obrození psaly a mluvily německy. Velká část české literatury je vlastně mentálně psaná německy. Nemůže si to odpárat.

Nemáme teď osu, která po stovky let poznamenává naši historii, jednodušší tím, že se z angličtiny stala lingua franca?

Angličtinu beru jako univerzální pomůcku pro celosvětového občana. Neuvědomujeme si však dostatečně, že čeština a němčina jsou si strukturou nesmírně podobné, nesou stejné historické odkazy. Přejde mi škoda, aby Čech aspoň trochu neuměl německy, protože se jinak ochuzuje o velký rozměr své historie. Vystěhovali jsme velkou část občanů té „Bohémie“, tváříme se tady, že jsme čistý národ český, ale podívejte se do pohraničí. Tam chybí prvek, který tam dříve byl: německý prvek. Nechci stavět identitu na restaurování statutu quo proti proudu času. Ne. Jen mně jde o připomínání toho, co bylo a z čeho jsme vyšli. Zajisté bychom mohli oba vyjmenovat četné příklady významných snah o česko-německé usmíření. Mě v tomto ohledu nesmírně těší tvorba Jaroslava Rudiše. Vzájemně obohacující proces probíhá nejen v literatuře, vědě, podnikání a cestování, ale také na drobné regionální úrovni v obnovování přeshraničních sousedských vztahů s dávnými kořeny. To je cesta k podstatě identity. Památka, kostel, obraz, hudba regionu,

FOTO: JIŘÍ CHUM

Mgr. Jana Adamcová, Ph.D. (*1976 Polička)

Vystudovala filozofii a německou filologii na Univerzitě Palackého. Na Ministerstvu zahraničních věcí řídila kampaň před referendem o vstupu ČR do EU a poté vytvořila Konceptci jednotné prezentace ČR. Na Ministerstvu průmyslu a obchodu řídila podporu exportu. Od roku 2011 je na volné noze a pracuje pro soukromý i veřejný sektor. Je zakladatelkou Institutu pro digitální ekonomiku. V roce 2016 byla zařazena mezi 100 nejvlivnějších osobností digitální ekonomiky střední a východní Evropy „New Europe 100“. V současné době je expertkou Ministerstva kultury ČR pro kulturní a kreativní průmysly (KKP) a garantkou nové národní Strategie pro podporu a rozvoj KKP.

malované hrnky, věci kolem nás, které identitu tvoří. Ty bychom měli oslavovat, radovat se, a ne řešit, jestli mluvíme česky nebo německy.

Při úvahách o identitě bychom neměli zase upadnout do extrémů opačného: sestavovat ji z ornamentů a nechat uniknout její hlavní linii.

Určitě, identita má spoustu vrstev. Člověk je rodákem z konkrétního sídla, to je součástí regionu, země, Evropy. Nikdo nemáme jednu vrstvu identity, vedle jejích místních vrstev jsou náboženské, kulturní, folklorní, industriální, politické, to je tak barevný svět! Jde o tu pomyslnou nit, na niž se všechny rozmanité korálky navlékají. Evropané jsou bytostně založeni humanisticky. V Asii není v jádru světa člověk, tam je hlavní systém. Zdejší jak starší idea humanistická, tak Masarykovy „ideály humanitní“, na to vše se určitě dá navazovat a dotváří nás to jako osobnosti, které ctí důstojnost člověka. Jde o hluboké celoevropské kořeny. Tím, jak se věnuji digitální ekonomice, humanitní evropský základ ve mně rezonuje ve vztahu ke všemu, co se odehrává v technologické sféře. Vnímám, jak to ovlivňuje společnost, kulturu a chování. Aktuální výzva zní: uchovíme v jádru toho všeho člověka, nemá být obětí technologií. Do nové strategie kulturních a kreativních průmyslů včleňujeme zásadní postulát: člověk je ten, kterému bude technologický svět sloužit.

Dokážeme se ještě nadchnout pro ideály?

Kdosi řekl, že člověk může být idealista, aniž by musel nutně být naivní. Bez ideálů a hodnot nemá žádné lidské počinání smysl. Komunistický systém, který se snažil důsledně vymést hodnoty ze všech systémů, způsobil, že se ve vědě, školství a státní správě tváříme, že vlastně neděláme hodnotové soudy, že tam není žádná kvalita hodnot, které nesou ty systémy. V tom bychom se měli probudit. Státní správa jako služba občanům se má snažit, aby člověku pomohla. Ne se schovávat ve svém kaskovském světě s dokola omílanou mantrou: hlavně na nás nechtějte, abychom nesli odpovědnost za svá rozhodnutí. Velká vý-

zva pro humanitní vědy, filozofy a elity spočívá v tom, aby vraceli hodnoty všem základním systémům v zemi. Čili ono to bytostně souvisí s tou identitou. My přece nežijeme v komunismu, abychom se tvářili, že nevidíme, co se kolem děje a že nemáme vliv na prosazení změn.

Co je nejvíce destruktivní jev, který jsme zdědili z totality?

Ten nejhorší jev je, že jsme se uzavřeli ve svých bublinách, tváříme se, že nevidíme ten zbytek. Setkávám se s mnoha lidmi a vidím, že se málo propojují. Dokonce klíčoví lidé v systému, kteří by se měli dohodnout na tom, kudy jít a co dělat, spolu nemluví. Uzavřenost v oněch bublinách či ulitách je neblahé dědictví. Čeká se na spasitele, na někoho, kdo všechno vyřeší.

Nikdo to nevyřeší. Buď začneme interagovat s jinými stejně smýšlejícími lidmi, začneme se podporovat, hledat směr, nebo všechno skončí u jedinců, kteří se jako mučedníci sami obětují a skončí ve frustraci ze samoty. Tohle nynější systém naděluje aktivním lidem. Nechá je vyhořet, nedá jim hned podporu a říká si: oni to všechno zachraňují, ne já. V tom spatřuji nejhorší dědictví totality.

Tady se odedávna s chutí říkalo, že buď musí někdo trpět, aby si pak zasloužil úspěch, nebo musí mít ten úspěch v cizině a my ho tady pak vezmeme na milost.

Zmínila jsem už, že se málo podporujeme navzájem, nejsme ochotni jít do nejistoty, která samozřejmě vzniká v interakci. Přitom nejlepší věci

Budova Uměleckoprůmyslového muzea v Praze

vznikly z interakce různých světů. Průmysl a věda musí mluvit s uměním, veřejnost s průmyslem, protože se vzájemně obohacují. Vnímám velkou krizi rozvoje humanitních věd v současné době v tom, že se tváří, že nemají nic společného s tím, kam se naše společnost ubírá. Postrádám v humanitním světě výzkumná témata, která by řešila, jaký je dopad technologií na společnost. Jak proměňují kulturu a komunikaci? Jaké nové etické otázky vznikají ohledně dosahu práce s velkými daty nebo s technologiemi? Přijde mi, že nehorší dědictví uplynulých desetiletí je rezignace na možnost ovlivnit okolní svět a spoluutvářet jej. Nesmíme nechat žádného člověka samotného. Když vidíme někoho, kdo je aktivní, okamžitě bychom mu měli připéchat na pomoc, jako badatelé Jiřímu Padevětovi a Post Bellum. Všichni historici by se měli sdružit a pomáhat mu nést pochodeň osvěty. Tak bychom si měli vždycky v komunitách pomáhat.

Daří se nám překonávat, zejména ve vědě a kultuře, deficit elit, o které jsme byli připravováni od třicátých let až do těch devadesátých?

To, že byl zničen historický mix česko-německo-židovských elit, byla obrovská ztráta pro celý stát. Následky neseme, a ještě ponese, těžce. Dokonce se snažíme tvářit, že mluvit o elitách je něco nevhodného, v důsledku toho se přiřazování k nim mnozí lidé brání. Je třeba při debatě ve veřejném prostoru zdůrazňovat, že jestliže je někdo výjimečný vzděláním, jiný postavením a další bohatstvím, souvisí s tím i určitá míra odpovědnosti a povinnosti něco pozitivního pro společnost udělat. To je skutečná role elit. Myslím, že i čeští průmyslníci si začínají uvědomovat svoji osudovou roli ve spoluvytváření toho, kam bude tato společnost do budoucna směřovat. Razím tezi, že vize české ekonomiky spočívá ve vysoké přidané hodnotě. Vadilo by mi, kdyby byl celý operační program konkurenceschopnosti postavený pouze na digitalizaci a automatizaci. Potřebujeme finální výrobky pro konečné uživatele, kde budou vysoké marže, abychom mohli patřičně zaplatit zaměstnance.

Proč si tolik lidí stále myslí, že vystačí se středoevropskou zkušeností? Jsou příčinou jen jazykové bariéry?

Ve značné míře ano. Tohle je přesně příklad toho, jak nám chybí někdejší elity, které vždycky byly zasítované. Úspěch Izraele není v tom, že Izraelci jsou geniální. On se odvíjí od živých vazeb s izraelskými expaty, díky kterým jsou součástí „online“ dění na světové úrovni. A my tím, že jsme dopustili odchod a zničení elit, které jsou primárně mezinárodní, tak komu voláme o konzultaci? Středovi do Kolína? Kam se s takovým zájmem pohneme? Ale samozřejmě, zdejší úspěšní podnikatelé, ať již v tradičních, nebo digitálních odvětvích, jsou si vědomi toho, že zásadní je pro ně vstupovat s naprostým nasazením do celosvětových souvislostí. Oni mohou přispět k opravě do sebe zahleděného středoevropského kontextu. Máme značně nízkou mobilitu obyvatel. Nepohybují se po území, některé rodiny žijí na jednom místě až čtyři sta let. Už od dětství by mělo být samozřejmé podporovat cesty za hranice, návyky na mezinárodní prostředí, protože to vše ve finále posiluje identitu. Jak říkají řečtí filozofové: musíš opustit domov, abys pak zjistil, kdo jsi.

Kdo chvíli stál, stojí opodál, psal klasik. Hrozí v digitální době tradiční kultuře zpozdilost?

Hodně institucí žije v obavách, neví, jak si s novými výzvami poradit. Přitom digitální ekonomika přináší obrovský nový prostor, v němž lze kulturu šířit bez vynaložení finančních prostředků. Osvětovat, propojovat lidi, budovat identitu. Dříve jsme kulturu víceméně pasivně vnímali, teď je celý svět jejím aktivním spoluvůdcem. Jela jsem v tramvaji a vedle chlapec skládal hudbu v mobilu. To je parádní. Nemusí čekat na mecenáše a vydavatele, vytvoří to a dá to na YouTube. Vynalézavost je vlastní i věhlasným institucím. Nizozemské Rijks Museum, aby během rekonstrukce nepřerušilo kontakt s veřejností, digitalizovalo zprvu nejvýznamnější díla, pak dalo volnost jejich užití. Co se stalo? Zprvu obava z narušení zavedených pravidel, ale výsledkem byl obraz Mlékařka na kra-

FOTO: JIŘÍ GRUBA

bicích s mlékem nebo obrazy Van Goha na obalech Heineken. Muzeum je však na čtvrtém místě v žebříčku viziability nizozemských firem, velkorysost udělených licencí se mu vrací v několika násobně vyšších donátorských pobídkách. Ano, muzeum je celosvětově známé, je to však příklad jiného uvažování, jak se otevřít světu a nechat jej na sebe působit. Podporujeme nyní to, aby se muzea více otevřela kreativním tvůrcům a podnikání. Zjistila jsem, že si například tatěři chodí k muzejním archeologům pro vzory vypichové keramiky. Je tolik prostoru, který nabízí nové technologie, stačí se rozhlédnout a začít komunikovat.

K lidskému mozku má být velmi brzy k dispozici jeho elektronická kopie. Umožní nám umělá inteligence, abychom byli více lidští?

Všechny technologie by měly být dobrým sluhou, jinak se stanou zlým pánem. Na úrovni humanitních věd je nezbytná debata o dopadech a etických rozměrech umělé inteligence. Cílem musí zůstat blahobyt a důstojnost člověka. Úvahy o replikovatelnosti mě často vedou k tomu, k čemu už dospěla řada vědců v exaktních oborech: k okamžiku kreace. To je neuralgický bod rozdílu předprogramovaných technologií, které samozřejmě dovedou různě kombinovat supersofistikované množství informací. Lidský moment na rozdíl od technologického je však vznik myšlenky. Neurovědci už dávno přišli na to, že když zásad-

ním způsobem změníte svoje hodnoty, váš mozek se přeprogramuje a vy začnete jednat jinak. Pořád vidím obrovský rozdíl mezi lidskými bytostmi a technologiemi v tom, že člověk je velmi adaptabilní. Prochází dynamickým vývojem hodnotového systému a od toho se odvíjí jeho myšlenky, reakce, chování a jednání ve společnosti. Naše úvahy a jejich vnější projevy jsou bytostně spojené i s fyzickou formou. Jde to až na úroveň biochemických reakcí, které ovlivňují emoce. Při úvahách o umělé inteligenci se poněkud začínáme utápět v představě, že replika je originál. Bude nás stát velmi mnoho úsilí a přemýšlení, abychom v zájmu lidstva definovali nepřekročitelný práh.

Co soudíte o předpokladu, že v kraji za zrcadlem vědy je ještě prostor pro sblížení matematiky a poezie jako nadějí lidstva?

Absolutně souhlasím. Tím, že jsem vystudovala klasickou filozofii, tak matematika je pro mě filozofií. Nikdy jsem to nerozlišovala a vlastně původně v antickém Řecku to tak bylo i vnímáno. Jsou to propojené abstraktní světy. Také univerzitu vnímám jako znalostní celek, který se ovšem značně fragmentizoval. Je čas hledat cestu zpátky. Těžce nesu industrializaci vzdělání, snažíme se soutěžit se stroji v generování encyklopedických znalostí. Zcela mizí krása vzdělání a objevování. Věda je při bližším pohledu poetická. Třeba fraktály. Objevily se, když se matematika začala věnovat sofistikovanějším způsobům výpočtů. Jeví se jako nejsložitější geometrické objekty, které současná matematika zkoumá, mají však často překvapivě jednoduchou matematickou strukturu. Ne nadarmo se popisují jako božská geometrie přírody. Fraktály nám dávají šanci vidět kód stvoření, podle kterého se řídí celý vesmír a každá jeho část. Je to mikroobraz nebo makroobraz fyzického světa rostlin a živých bytostí. Pro mě to má velkou poetiku. Filozofové jsou často dost nesrozumitelní. Jak se dotýká filozofie běžného občana? Nejspíše hledáním odpovědi na to, co chceme jako lidi, kam se hýbe naše společnost, jaké máme společné hodnoty, jak se proměnila naše identita. To jsou velmi praktické věci.

FOTO: JIŘÍ CHUM

Žijeme stále více v době obrazů. Přisuzujeme ještě význam slovu?

Žijeme v období raného rozvoje technologie, jsme přehlčeni jejím rozmachem a snažíme se v něm orientovat. Lidstvo je zasažené vším tím, co může mít, a v této souvislosti je připomínán Kierkegaard, zamýšlející se nad úzkostí plynoucí z nutnosti volby. Můžete úplně všechno, můžete si přecíst všechno, můžete mít všechny informace, ale technologická přehlčenost klade značný tlak na člověka, aby si zodpovědně řekl: kde je moje hranice pro to, čemu se ještě budu věnovat a čemu ne? Intelektuál musí znovu zdůvodňovat svoji roli, která se nezakládá na encyklopedické znalosti, od toho je třeba google, role intelektuála je spojena zejména s kritickým myšlením a hodnotovými úvahami, ale zejména se zodpovědností vůči společnosti. Naskýtá se znovu šance pro individuální rozvoj člověka a jeho hodnot, ale přehlčenost vším vytváří tlak na všechny lidské bytosti pocitem, že jsme nedostateční. Nevíme všechno, co je na centrálním mozku lidstva. Musíme se s tím naučit vyrovnávat. Podnikatelé z herního průmyslu říkají, že když vytvoří realitu čistě di-

gitální, je dokonalá a nudná. Zatímco nedokonalost a chybovost představují autenticitu. Dokonalost člověka spočívá v nedokonalosti, v tom, jak se vzájemně lišíme a z rozdílu se odvozuje barvitost a krása.

Říká se, že muži už svou šanci při obnově a rozvoji země propásli a že ji nyní mohou hodně změnit ženy. Co vy na to?

Tomáš Halík nedávno říkal, že další období církve je období ženy, zajímavé je, že ženský prvek rezonuje. Myslím, že to je proto, jak je mužská stránka kompetitivní a vymezující, takže začíná být poptávka po kooperativním a klidnějším způsobu dohody. Můj oblíbený autor Gregory Bateson, biolog, antropolog a ekolog, představitel systémové filozofie, napsal, že v biologickém světě výrazně převažuje kooperativní chování nad kompetitivním. V podvědomé myšlence, že ženy vše nějak napraví, se odráží snaha vybalancovat kompetitivnost, která je hodně vychýlená, do určité míry kooperativnosti, jež by měla mnohem více uklidnit a zlepšit vztahy i fungování a rozvoj společnosti. ☺